

In memoriam

Filozof z naslovnice: Saul A. Kripke (1940–2022)

Danilo Šuster

Univerza v Mariboru

danilo.suster@guest.arnes.si

 © 2022 Danilo Šuster

Dogmatizem je »na slabem glasu« – tudi, ko gre za nekaj, kar *vemo*, bi morali biti odprtega duha, strpni do drugačnih mnenj in novih dokazil. No, če je neko prepričanje resnično, potem je vsako dokazilo *proti* njemu zavajajoče in bi ga morali zavreči. Torej moramo vnaprej ignorirati vse, kar nasprotuje temu, kar vemo? Ali ni tudi to dogmatizem? Drugače povedano: vem samo, če *nobena* možna dokazila ne bodo ogrozila njihovih (zaenkrat sicer dobrih) razlogov za moje (sicer resnično) prepričanje. Sceptik nas bo opozoril, da potem vemo mnogo manj, kot mislimo. Kot vedno v filozofski uganki krmarimo med nezdružljivimi zahtevami, med *odprtostjo* duha, ki zahteva, da ne zapiramo oči pred novimi dokazili, in *zaprtostjo* za zmoto.

Avtor uganke dogmatizma je Saul A. Kripke (rojen leta 1940, sin rabina in učiteljice). Ob njegovi smrti (15. septembra 2022) so največji svetovni časopisi objavili osmrtnice in spominske zapise z naslovi: »Filozof, ki je odkril resnico v semantiki«, »Mozart modalnosti«, »Logik vzročne teorije reference« ... Seveda je bil tudi vse to, njegovi veliki dosežki so v modalni logiki, filozofiji jezika, tudi filozofiji duha in metafiziki. Toda gre za izvirnega misleca, njegove ideje z različnih področij filozofije in logike so bile dolgo razmetane v opombah odmevnih člankov znanih avtorjev, saj ni veliko objavljaj. Danes pa končno prihajajo tudi v uradnih knjižnih izdajah.

Kripke je veljal za čudežnega otroka, ki je zgodaj izpričal izredno sposobnost za logiko in zanimanje za filozofska vprašanja. Pri petnajstih letih je razvil semantiko za kvantificirano modalno logiko, njegov dokaz popolnosti je bil objavljen, ko mu je bilo komaj osemnajst let. Diplomiral je iz matematike na Harvardu, večino akademske kariere pa je bil profesor filozofije na univerzi Princeton (od leta 1976 do leta 1998), čeprav uradno ni imel ne akademske izobrazbe ne doktorata iz filozofije (je pa bil

nosilec številnih častnih nazivov, tudi nagrad s tega področja). Kripkejev *magnum opus* je *Naming and Necessity* (1980) (v slovenskem prevodu *Imenovanje in nujnost* (2000)) še vedno med najbolj citiranimi filozofskimi deli 20. stoletja. Poleg matematično-logičnih člankov o modalni logiki in semantiki je objavil še nekaj razprav, ki obravnavajo teme iz filozofije jezika in teorije resnice. Zelo odmevna je bila monografija o Wittgensteinu in sledenju pravilom (1982). Potem pa se neha uradni Kripke in začenjajo ustna pričevanja, zvočni zapisi, transkripcije ... Tipična je usoda predavanj o Johna Locka, ki jih je imel leta 1973 v Oxfordu. Uradno je smel obstajati en sam ciklostil, fizično dostopen v Oxfordski knjižnici, citiranje pa ni bilo dovoljeno, kot bi bili v srednjem veku, ne pa konec 20. stoletja. Leta 2007 so na City University of New York (CUNY), kjer je v letu 2003 postal odlikovani profesor filozofije, ustanovili posebni center Saula Kripkeja (po zaslugi donacije njegovega očeta). Center gosti Kripkejev arhiv in izdaja njegova neobjavljena dela ter predavanja (predvsem iz njegovih »zlatih« let, nekje do 1980). Začetna uganka dogmatizma je tako iz prve zbirke izbranih spisov *Philosophical Troubles* (2011). Predavanja Johna Locka so izšla leta 2013 (*Reference and Existence*), raznih rokopisov, beležk in korespondence pa je menda še za deset dodatnih knjig izbranih spisov.

W. V. O. Quine, eden najbolj znanih ameriških filozofov in logikov, je v zvezi s Kripkejevo semantiko modalne logike govoril o »prezgodni dozorelosti«. Quine je tudi trdil, da so temelji modalne logike trhli, saj je nastala v grehu mešanja rabe (dežuje ali pa ne dežuje) in omembe (stavek »dežuje ali pa ne dežuje« je nujno resničen). Toda čas je dal prav Kripkeju. V nekem obdobju ene od smeri sodobne filozofije bi za marsikateri oddelek veljalo: »Naj ne vstopa nihče, ki ne pozna modalne logike!«, če parafraziram napis, ki naj bi po izročilu stal nad vhodom Platonove Akademije. Pa ne le filozofi, tudi raziskovalci na področju računalništva uporabljajo Kripkejeve okvirje in K-sisteme, ne da bi vedeli, da »K«-ji nastopajo v čast filozofu, ki je skupaj z nekaterimi skandinavskimi logiki najzaslužnejši za razcvet modalne logike in semantike. Res pa je Kripkeju ostalo nekaj otroške »nedozorelosti«, če s tem mislimo ekscentričnost in posebnosti (včasih tudi socialno sporne) v obnašanju raztresenega profesorja in izvirnega misleca. Čeprav ni bil javni intelektualec, kar je značilna vloga evropskih, »kontinentalnih« filozofov, si je z delom *Imenovanje in nujnost* leta 1977 prislužil fotografijo na naslovnici nedeljske izdaje *The New York Times*, enega najbolj branih ameriških časopisov, in postal za širšo javnost prototip sodobnega filozofskega genija.

Že nastanek dela je »mitski« (prva objava 1972, knjižna pa 1980): v knjigi so zbrana tri predavanja, ki jih je Kripke imel januarja leta 1970 »iz glave«, brez beležk, na univerzi v Princetonu. Kljub navidez trivialni osnovni temi – kaj povezuje ime z imenovano osebo – knjiga zaznamuje vrh in iztek zlate dobe filozofije jezika in tlakuje pot novemu obdobje analitične metafizike. Po stari teoriji je nosilec povezan z imenom prek opisa (Sokrat? Ah, to je bil Platonov učitelj). Toda takšna povezava ni *nujna* (Sokrat bi lahko ne bil Platonov učitelj), po novi teoriji je lastno ime *togi označevalec*, ki označuje v vsakem možnem svetu, na katerem nosilec obstaja, isti individuuum kot v dejanskem svetu, sicer pa ne označuje ničesar. Semantično vprašanje in metafizične odgovore (modalnost in možni svetovi, obstoj in čezsvetna istovetnost) dppolnjujejo prevratna razmišljanja o epistemologiji (stavki s togimi označevalci lahko tvorijo resnice, ki so *a posteriori*, vendar nujne, ali pa resnice, ki so kontingentne, vendar *a priori*, filozofiji duha (eksternalizem glede reprezentacij), v dodatku pa mimogrede še argument za kartezijanski dualizem psihičnega in fizičnega, ki temelji na novi semantični doktrini. Brez poznavanja pojmovnega aparata in terminologije *Imenovanja in nujnosti* danes pravzaprav ni mogoče prebirati nobenega dela iz sodobne analitične filozofije.

Richard Rorty neke omenja, da je razlika med analitično in »kontinentalno« filozofijo v tem, da se prva ukvarja z filozofskimi problemi, druga pa s filozofskimi imeni, saj filozofijo predstavlja kot kronološko zaporedje »velikanov filozofske misli«. Kripke si je prislužil mesto v zgodovini filozofije s tem, da je naredil filozofski problem iz lastnega imena. Ampak naj na koncu bolj v kontinentalnem slogu omenim »trk« dveh velikih imen, iz katerih je nastalo tretje, *Kripkenstein*: Wittgensteinov problem sledenja pravilom je »pretresel« Kripkeja. Po Kripkeju gre za najradikalnejši in najizvirnejši problem skepticizma, ki ga sploh lahko srečamo v filozofiji. V jeziku sledimo pravilom, a ker ni pravila za interpretacijo pravila, ne obstajajo dejstva o pomenu. Mnogi tej interpretaciji oporekajo, a v splošnem prevladuje mnenje, da je Kripkensteina mnogo lažje razumeti kot pa Wittgensteina in njegove uradne tolmače.

V paradoksu dogmatika *vnaprej* ignoriramo, denimo, dokazila v prid astrologiji ali teorijam zarote ali pa se ne zmenimo za tabloide, četudi ne vemo, kako konkretno zavrniti kričečo novico z naslovne strani. Kripke omenja, da bi se dogmatiki morali izogibati tudi nevarnim knjigam – če oporekajo našim resničnim prepričanjem, potem delajo samo škodo. Na žalost (ali pa na srečo) v filozofiji dogmatizem ne deluje; o tem nazorno priča *Kripkenstein*, ki vznemirja tudi tiste, ki so prepričani, da Kripke

nima prav. Malo je končnih spoznanj, če pa morda kaj zares vemo, se zavedamo tudi tega, da nikdar ne smemo zapreti oči pred novimi in drugačnimi načini razmišljanj ter upravičevanj filozofskih prepričanj. To velja tudi za Kripkejeva dela: gre za ustvarjalca novih pojmovnih možnosti, ki bi jih morali poznati tudi tisti, ki (domnevno?) vedo, da se moti ali da je treba filozofirati na popolnoma drugačne načine.

Literatura

- Kripke, S. A. 1980. *Naming and Necessity*. Oxford: Basil Blackwell.
- . 1982. *Wittgenstein on Rules and Private Language*. Oxford: Basil Blackwell.
- . 2000. *Imenovanje in nujnost*. Ljubljana: Krtina.
- . 2011. »Two Paradoxes of Knowledge.« V S. Kripke, *Philosophical Troubles: Collected Papers*, 1:27–51. New York: Oxford University Press.
- . 2013. *Reference and Existence: The John Locke Lectures*. Oxford: Oxford University Press.